

**VILNIAUS PEDAGOGINIS UNIVERSITETAS
LITUANISTIKOS FAKULTETAS**

**Gintautas Akelaitis
Stasys Skrodenis**

**DOCENTAS
VINCAS LAURYNAITIS**

(1904 – 1978)

 Leidykla

VILNIUS 2004

UDK 888.2:929Laurynaitis
Ak24

Išleista Danutės Laurinaitytės-Endriukaitienės
šeimos lėšomis

ISBN 9955-516-65-8

© Gintautas Akelaitis, 2004
© Stasys Skrodenis, 2004
© Vilniaus pedagoginis universitetas, 2004

Tokia jau daugelio pedagogų dalia: teikdamas ir skiepydamas mokslo žinias ateinančiai kartai nė nepajunti kaip nugyveni gyvenimą, pakeli daugelio sparnus skrydžiui, o pats, žiūrėk, ir nespėjį padaryti vienokių ar kitokių darbų, kuriuos buvai pasiryžęs padaryti ar kurie viliojo ir traukė, tačiau nebuvo reikalingi ar mažai reikalingi kasdienėje pedagogo praktikoje. Vienas tokių buvo ir Vilniaus pedagoginio instituto (dabar Vilniaus pedagoginis universitetas) tuometinės Lietuvių ir užsienio literatūros katedros docentas **Vincas Laurynaitis**, kuriam šiemet spalio 24 dieną būtų suėję 100 metų. Deja, jis, eidamas 74-uosius, staigiai pakirstas sunkios ligos, atgulė gimtojo Griškabūdžio kapinėse.

V. Laurynaitis nebuvo įžymybė nei laimės kūdikis, apie kurį būtų rašę laikraščiai, būtų iškilęs į mokslo ar pedagogų sferos aukštumas, o tik kuklus, sąžiningas darbininkas, triušęs priešų, o kartais ir draugų pasvaidomas, nuo 1946 m. iki mirties (32 metus) dirbęs Vilniaus pedagoginiame institute. Jame beveik visą laiką studentams skaitė užsienio literatūros, paskui ir senosios lietuvių literatūros kursus, vadovavo studentų akademinėms grupėms, dirbo kitą visuomeninį darbą, koks tekdavo tuometiniame Lietuvių kalbos ir literatūros fakultete.

Rašant šį darbą pasinaudota jo asmens byla, rankraščiais, esančiais šeimos archyve bei jį pažinojusių ir kartu dirbusių (tarp jų ir šių eilučių autorių) žiniomis. Žmogaus gyvenimas yra žymiai sudėtingesnis, negu rodo ataskaitos ir anketos. V. Laurynaičio gyvenimas pasirodė gana sudėtingas, ypač kai taip pavėluotai pamėginta įsiskverbti į jo užkulsius. Daug kas lieka neaišku, o gal kai kas apgailėtinai prarasta lietuvių visuomeninio ir kultūrinio judėjimo baruose.

Autoriai nuoširdžiai dėkoja doc. V. Laurynaičio dukrai Danutei Endriukai-tienei, atidžiai perskaičiusiai šį darbėlį ir pateikusiai vertingų pasiūlymų ir pastabų.

1. Jaunystės metai

Vincas Laurynaitis gimė 1904 m. spalio 24 d. Antabūdžio k., Griškabūdžio valsčiuje, Šakių apskrityje, vidutinių ūkininkų, turėjusių 20 ha žemės, šeimoje. Pradžios mokslą pradėjo prieš Pirmąjį pasaulinį karą vietos pradinėje mokykloje. 1918 m. įstojo į Marijampolės gimnazijos antrąją klasę.

1920 m. jis jau Vilkaviškyje pradėjo mokytis „Žiburio“ gimnazijos IV klasėje. Šios gimnazijos nebaigė – VII klasėje išstojo iš jos, kaip rašo autobiografijoje „dėl materialinių sąlygų“. Tačiau sprendžiant iš V. Laurynaitis to laikotarpio veiklos, pasitraukimo iš gimnazijos priežastys galėjo būti visai kitos.

1920 m. V. Laurynaitis priklausė bešalių moksleivių organizacijai, 1921 – 1923 m. – „Aušrininkų“ organizacijai, o 1923 – 1926 m. – „Spindulio“ draugijai. „Aušrininkų“ organizacijoje susiformavo kairysis sparnas, sudaręs komunistinio jaunimo kuopelę, kurioje V. Laurynaitis buvo aktyvus narys, 1923 – 1924 m. net buvo Šakių parajonio komjaunimo sekretoriumi. Nuo 1924 m. jis priklausė legaliai komunistinio jaunimo organizacijai „Spindulys“, 1926 m. net redagavo du tos organizacijos leidinio „Spindulys“ numerius (Nr. 2-4). Apie dalyvavimą komunistiniame revoliuciniame judėjime jis yra užsiminęs keliuose po karo rašytose anketose, apie tai rašė vėliau niekur neskelbtuose atsiminimuose, pažymėdamas, kad tai buvusi didžiausia klaida jo gyvenime. Tą klaidą jis padarė tik dėl sunkių materialinių sąlygų. Tėviškėje likęs brolis, dirbęs gyvenamajame name įkurtoje pradinėje mokykloje ir valdęs ūkį, visiškai nesirūpino Vilkaviškio gimnazijoje besimokančiu broliu. Vincas labai sunkiai vertėsi, yra net alpes iš bado. Tai, matyt, ir paskatino jį domėtis vadinamosiomis „lygybės ir teisybės“ idėjomis ir nuvedė į komunistuojančio jaunimo gretas (iš V. Laurynaitis atsiminimų). Tikriausiai dėl tos priežasties turėjo palikti Vilkaviškio „Žiburio“ gimnaziją ir išvyko į Kauną, kur vertėsi privačiomis pamokomis ir ruošėsi brandos atestato egzaminams. Kartu pažymėtina, kad V. Laurynaitis 1926 m. nutraukė bet kokius ryšius su komunistiniu judėjimu ir vėliau, jau dirbdamas Vilniaus pedagoginiame institute, niekur neužsiminė apie tai, neieškojo, kaip yra įpratę visų laikų vadinamieji veikėjai, kokių nors privilegijų.

1928 m. Kaune Mokytojų profesinių sąjungų suaugusiųjų gimnazijoje išlaikė brandos atestato egzaminus eksterno teisėmis, gavo atestatą ir tais pačiais metais įstojo į Kauno Vytauto Didžiojo universiteto Humanitarinių mokslų fakultetą, kurį baigė 1934 m. Diplominį darbą gynė ne iš karto, o beveik po dvejų metų. 1936 m. gegužės 21 d. išduotame diplome pažymima, kad V. Laurynaitis labai gerai atlikęs diplominį darbą „S. Daukanto „Darbay Senuju Lituwiiu yr Žemaycziu 1822“.

Iki universiteto baigimo jau buvo vedęs, net bandęs ūkininkauti. Po to beveik dešimtmetį įvairiose vietose dirbo pedagoginį darbą – lietuvių kalbos mokytoju Vilkaviškio žydų gimnazijoje (1934 – 1935), Kauno žydų berniukų specialioje „Javne“ gimnazijoje (1935 – 1939), Mokytojų profesinių sąjungų gimnazijoje (1937 – 1939), 1940 m. perkeltas į Vilniaus III gimnaziją. Okupavus kraštą vokiečiams, buvo atleistas ir vienerius metus (1941 – 1942) dirbo Lietuvos Mokslų Akademijos Lituanistikos instituto Dialektologijos skyriaus vyresniuoju laborantu, tačiau dėl įstaigų darbo apimties apkarpymo bei sunkių materialinių sąlygų grįžo atgal į Suvalkiją ir 1942 – 1944 m. dirbo Šakių gimnazijos inspektoriumi. Darbas vokiečių okupacijos metais buvo sunkus, apie tai jis rašė spaudoje (Mokykla fašistinės okupacijos metais // Tarybinis pedagogas (WPI), 1967, Nr. 15, 16). Tuo metu mokėsi mokiniai prisimena jį kaip vienintelį mokytoją, neėmusį kyšių, nors jis versėsi labai sunkiai.

V. Laurynaičiui dirbant Šakių gimnazijos inspektoriumi, buvo pradėta agitacija stoti į Plechavičiaus organizuojamą kariuomenę. Jis buvo nusistatęs prieš moksleivių norą dalyvauti vadinamajame „plechavičiukų“ judėjime. Net buvo palikęs mokinius antriems metams, kad sutrukdytų šitą akciją, nes buvo įsitikinęs, jog Plechavičiaus planai neįgyvendinami ir gali pareikalauti daug beprasmių aukų.

Nors Šakiai dar tebebuvo vokiečių okupuoti, tarybiniai valdžios organai jam pavedė organizuoti Šakių gimnaziją Barzduose (18 km. nuo Šakių) ir paskyrė jį direktoriumi (1944-08-15 – 1945-09-01). Dar vyko mūšiai dėl Šakių, o V. Laurynaitis, pasikinkęs arkliuką, pafrontės mokyklose rinko suolus ir vežė į Barzdus, kad ten įsikurtų gimnazija. Vėliau perkėlus gimnaziją į Lukšius, buvo išvežti ir baldai. V. Laurynaitis vėl pakartotojo savo keliones rinkdamas baldus naujai mokyklai. Dėl to buvo net rusų kareivių sulaikytas – įtartas šnipinėjimu, ir tik protingo karininko dėka paleistas.

Kai Šakiai buvo išvaduoti, gimnazija persikėlė į miestą, o Barzduose reikėjo organizuoti progimnaziją. Ir vėl V. Laurynaitis imasi to darbo ir tampa pirmuoju jos direktoriumi (1945-09-01 – 1946-02-01). Tačiau čia išbūna neilgai, nes perkeliamas į Vilnių. Bet ir persikėlimas į sostinę turėjo savų aspektų. Prieš kelerius metus, švenčiant Šakių miesto jubiliejų, buvęs Šakių gimnazijos mokinys vysk. J. Žemaitis per pamokslą papsakojo, jog V. Laurynaitis, dirbdamas Barzduose, sunaikino mokinių sąrašus, nes KGB pagal

juos ieškodavo baigusią mokyklą vaikinių, kad įsitikintų, jog jie neišėję į mišką. Tokiu poelgiu jis labai rizikavo ir užsitraukė KGB aktyvisto Kosto Gliko, vėliau – Šakių rajono Lenino kolūkio pirmininko, nemalonę. Galimybė persikelti į Vilnių buvo išsigelbėjimas nuo Sibiro. Jis su viskuo paliko ūkį, net neišsivežė knygų (pagal atsiminimus).

Švietimo liaudies komisariato 1946-02-25 Įsakymu Nr. 75/A V. Laurynaitis skiriamas Vilniaus valstybinio pedagoginio instituto Lietuvių kalbos ir literatūros fakulteto Visuotinės literatūros katedros vyresniuoju dėstytoju. Iš šios įstaigos jis išėjo tik vieną ir paskutinį kartą – amžino atilsio į Griškabūdžio kapines.

2. Vilniaus valstybiniame pedagoginiame institute

Šioje aukštojoje mokykloje, kaip jau buvo minėta, V. Laurynaitis praleido 32 metus, pakildamas nuo vyresniojo dėstytojo ligi docento. Gerai žinoma, kokiomis sunkiomis sąlygomis po Antrojo pasaulinio karo ėmė dirbti atsikūręs Pedagoginis institutas: trūko visko – patalpų, dėstytojų, mokymo priemonių ir kt. Tad vienam asmeniui teko eiti po kelerias pareigas, kas palapsniui plečiantis darbo apimčiai tapo kokybiško darbo stabdžiu. Pvz., žinomas literatūrologas Petras Mikutaitis (1906 – 1963), kurio pavaldiniu buvo V. Laurynaitis, iš pradžių buvo Lietuvių kalbos ir literatūros fakulteto dekanas ir Lietuvių literatūros ir Visuotinės literatūros katedrų vedėjas. Todėl jis 1948 m. rugsėjo 29 d. raštu kreipėsi į instituto direktorių, pažymėdamas, jog Visuotinės literatūros katedra, kurioje jis nedėstas, daug dėl to nukenčianti, ir prašė daryti žygių Švietimo ministerijoje, kad nuo 1948 m. spalio 1 d. tos katedros vedėju paskirtų V. Laurynaitį. Matyt, ministerijoje būta abejonių, nes spalio 11 d. rezoliucijoje pažymėta, jog reikia dar kartą kreiptis į ministeriją. Vis dėlto ministro įsakymu Nr. 331 V. Laurynaitis buvo paskirtas Visuotinės literatūros katedros vedėju, laikant tas pareigas einančiu nuo 1948 m. spalio 1 d. Vedėju dirbo ligi 1951 m. spalio 1 d.

V. Laurynaitis per tą laiką susilaukė pagyrimų – ypač pažymėtas jo rūpestingumas, disciplinuosumas, tinkamai atliekamos pareigos, dalyvavimas pedagoginėje spaudoje, mokslo tiriamasis darbas. Intelligentai, pradėję darbą aukštojoje mokykloje, privalėjo įgyti marksizmo žinių. Ne išimtis buvo ir V. Laurynaitis, kuris 1948 m. baigė dvejų metų vakarinį marksizmo-

leninizmo universiteto filosofijos fakultetą. Tas žingsnis buvo žengtas, matyt, ir dėl to, nes dėstytojas neabejotinai ketino rašyti disertaciją.

Nors, rodos, darbas šioje aukštojoje mokykloje vyko normaliai, susilaukė pagyrimų ir tam tikro pripažinimo, tačiau 1953 m. pradžioje kažkas bandė pakenkti V. Laurynaičiui, parašęs skundą instituto administracijai apie nederamą šio dėstytojo elgesį su samdiniais savo ūkyje, o persikėlimą iš Barzdų progimnazijos į Vilnių traktuodamas kaip bėgimą nuo tarybinės valdžios organų. Skundo turinį šiek tiek atskleidžia 1953 m. kovo 2 d. išduota charakteristika, kurią pasirašė direktorius Marcelinas Ročka ir VVPI partbiuro sekretorius Albertas Galinis. Pabrėžus teigiamas V. Laurynaičio savybes, rašoma:

Drg. LAURYNAITIS V. J. buržuaziniais metais valdė iš brolio paveldėtą 16 ha ūkį (Šakių apskr., Griškabūdžio valsč.), kuriame laikė samdinius, o pats mokytojavo Kaune. Organizuojantis kolūkiams, Laurynaitis V. J. nuo žemės atsiskakė, išsivežė visą turtą bei gyvulius, pilnai neatsiskaitė su samdiniais.

Drg. LAURYNAITIS V. J. 1944/45 m. m. dirbo Šakių apskr. Barzdų valsč. progimnazijos direktoriaus pareigose. Kai tarybiniai saugumo organai už antitarybinę veiklą areštavo progimnazijos mokytojus ŽEMAITĮ ir VALTERAITĮ, drg. LAURYNAITIS V. J. iš Barzdų gimnazijos pasitraukė ir persikėlė į Vilnių.

Viena drg. LAURYNAIČIO V. J. sesuo gyvena Jungtinėse Amerikos Valtybėse.

Skundas, matyt, ilgokai ir slaptai buvo tiriamas. Sužinojęs netiesiogiai apie tai, V. Laurynaitis 1953 m. spalio 1 d. parašė instituto direktoriui raštą, atvirai atsakydamas į visus kaltinimus. Jį verta pacituoti visą, nes jis nušviečia kai kuriuos dėstytojo gyvenimo bei buities faktus, patikslina ir praplečia biografijos duomenis:

Man teko netiesiogiai sužinoti, kad į mano darbovietę, į Institutą, yra atsiųsta iš mano gimtinės, Antabūdžio km., Naumiesčio (Kudirkos) raj., charakteristika, kurioje apie mane suteiktos žinios savo esme yra arba iškraipytos, arba klaidingos. Kadangi charakteristikos autorius, kurio aš nežinau, stengiasi mane tik juodai charakterizuoti ir tuo būdu man darbovietėje pakenkti, tai randu reikalinga pareikšti savo nusistebėjimą ir prie iškeltų charakteristikoj duomenų duoti šiuos savo paaiškinimus:

1. Esu valdęs iš tėvų paveldėtą 15 ha ūkį. Teisingai. Tik paaiškinu, kad mano asmeninėj nuosavybėj buvo 7 ha, o sesers dalį 8 ha valdžiau jos pavedimu.

2. Aš turėjęs samdomąją jėgą. Pažymiu, kad aš ūkyje negyvenau, žmona tik laikotarpiais. Ūkį savarankiškai tvarkė ūkvedžiai, anksčiau J. Žiemavičia, o vėliau ir dabar ten tebegyvena J. Bendoraitis. Iš to ūkio ten negyvendamas jokios naudos neturėjau, bet, priešingai, dažnai ten savo mokytojo algą įdėdavau.
3. Aš esu neatsiskaitęs darbininkams. Netiesa. Kaip su valstybe, taip ir su jais esu atskaitęs. Išvažiudamas ūkyje palikau gyvulius, įrankius, trobesius ir baldus. Iš ūkio pasiėmiau tik būtiniausius savo daiktus, baldus, knygas ir pan. Jei neatsiteisiau jiems, tam yra teismas, ir charakteristikos autorius tuo gali nesirūpinti.
4. Aš „pabėgau“ į Vilnių. Ar ne bloga valia? Paaiškinu: tada aš buvau Barzdų progimnazijos direktoriumi. Kai Švietimo Ministras paskyrė mane į aukštesnę vietą, į Institutą, tai be jokio „bėgimo“ ramiausiai nusipirkau bilietą, įsėdau į traukinį ir išvykau.
5. Aš pasitraukęs esu tada, kai mano mokiniai, Žemaitis ir Volteraitis, saugumo organų buvo sulaikyti. Matomas aiškus noras man pakenkti. Paaiškinu: pirmiausia, šie mokiniai nebuvo mano mokiniai, o Lukšių vid. mokyklos (25 km atstumo); antra, tie mokiniai, kiek aš žinau, buvo sulaikyti vėliau, jau man išvykus; trečia, ar aš galiu už visus apskrities mokinius atsakyti? Jie nusikalto, jie ir atsako. Kas čia buvo kaltas, geriau žino saugumo organai, o ne charakteristikos autorius. Nei šių mokinių byloje, nei iš viso saugumo organų nebuvau tardomas.
6. Mano sesuo, esą Did. Tėvynės karo metais pasišalinusi į Ameriką. Tai piktas kenkimas man. Tiesa, mano sesuo Antanina yra išvykusi į JAV, bet išvyko dar prieš I pasaulinį karą. Ūkis buvo skolose paskendęs, tai jį, kaip daugelis kitų, vyko ten darbo ieškoti, dirbo Detroito fabrikuose ir ten 1934 m. mašina užmušė.*

Iš šių paaiškinimų matyti, kad duomenys, charakteristikos autoriaus duoti, yra arba iškraipyti, arba neteisingi. Todėl prašau Direktorių arba nurodyti charakteristikos autorių, arba charakteristikos duomenis iširti ir atitaisyti mano, tarybinio mokytojo, vardą.

V. Laurynaitis

Vilnius,
1953.X.1.

Po šių paaiškinimų, matyt, skundas buvo padėtas į šalį, V. Laurynaitis toliau dirbo pedagogo darbą ir šalia to rašė tai, kas galėjo tiktai disertacijai. 1954 m. gegužės 15 d. charakteristikoje, tarp kitko, pažymima, kad „yra išlaikęs du kandidatinius egzaminus ir parengęs dalį disertacijos“. Matyt,

* Kad nebūtų persekiojamas, parašė netiesą. Sesuo, išvykus dar prieš Pirmąjį pasaulinį karą, buvo gyva. Prasidėjus chruščioviniam atšilimui, susirašinėjo su ja.

turėta galvoje vokiečių kalbos (1953-09-20, labai gerai) bei žymiai anksčiau išlaikytas marksizmo-leninizmo egzaminai. 1954 m. gegužės 24 d. komisijoje, kurios pirmininkas buvo prof. Steponas Jankauskas, nariai – prof. Kostas Korsakas ir filol. m. kand. Jurgis Lebedys, laikė bendrą lietuvių literatūros istorijos ir XIX a. pirmosios pusės lietuvių literatūros istorijos egzaminą, kuris įvertintas labai gerai.

Disertacija buvo rašoma savarankiškai, be vadovo. 1954 m. kovo 17 d. prašyme instituto direktoriui pažymėjo, jog esąs atlikęs tam tikrą darbo dalį ir prašėsi išleidžiamas į metinę aspirantūrą. Jis rašė: „Disertaciją tema „Dionizo Poškos gyvenimas ir raštai“ rašau jau keleri metai. Kai kuriuos disertacijos skyrius: apie marksistinių-lenininių lietuvių literatūros palikimo vertinimą, apie D. Poškos santykius su rusų mokslininkais, apie D. Poškos klasicistinių raštų stilių, atrodo, esu baigęs; esu surinkęs daug spausdintos ir nespausdintos rankraštinės medžiagos. Turiuos apie 40% darbo jau esu atlikęs. Aspirantūros metu pasižadu baigti rašyti disertaciją ir 1955 metais ją apginti“.

Instituto administracija atsižvelgė į V. Laurynaičio prašymą bei pasižadėjimą ir direktoriaus M. Ročkos 1954-07-29 įsakymu Nr. 121 pagal švietimo ministro 1954-07-28 įsakymą Nr. 966 nuo rugsėjo 1 d. jį išleido vienerių metų kūrybinių atostogų. Į darbą grįžo 1955 m. rugsėjo 1 d. Tačiau vienerių metų neužteko disertacijos užbaigimui ir tik po trejų metų instituto vadovybė pristatė disertacijos tekstą Vilniaus universiteto Lietuvių literatūros katedrai jį apsvarstyti ir teikti gynimui filologijos mokslų kandidato laipsniui gauti. Pridėtoje charakteristikoje nurodoma, jog V. Laurynaitis skaito XIX a. ir naujausių laikų užsienio literatūros kursą, vadovauja studentų pedagoginei praktikai ir studentų kursiniams darbams iš užsienio literatūros. Apibūdinant mokslinį darbą konstatuojama, jog „parašė keletą straipsnių lietuvių ir užsienio literatūros klausimais, parengė ir atidavė spaudai D. Poškos raštų dvitomį (daugiau kaip 40 sp. l.), taip pat brošiūrą apie Pošką 2 sp. l. apimties, kurią leidžia Mokslo ir politinių žinių skleidimo draugija. Dalyvaavo mokslinėse konferencijose su pranešimais lietuvių ir užsienio literatūros klausimais“.

Disertacija buvo apginta 1959 m. pradžioje (filologijos mokslų kandidato diplomas išduotas 1959 m. liepos 30 d.). Tačiau ligi docento vardo suteikimo dar prabėgo keleri metai, nors jo, kaip pedagogo, stažas buvo ganė-

tinai didelis. Tik 1965 m. gegužės mėnesį jis dalyvauja konkurse docento vietai užimti, t.y. jau atšventęs savo 60-ties metų jubiliejų. Iš rekomendacijos sužinome, kad V. Laurynaitis skaito dar ir senosios lietuvių literatūros kursą, o iš Lietuvių ir užsienio literatūros katedros 1965-05-07 protokolo – kad „pastaruosius du metus nagrinėjo archyvinę medžiagą apie Reformacijos laikotarpį Lietuvoje. Ruošiasi parašyti stambų veikalą apie jėzuitų-reformatų mokyklas, 17-18 amž. švietimą Lietuvoje. Taip pat ruošia spaudai apgintos disertacijos pagrindu studiją apie Dionizą Pošką“. Nuo 1965 m. birželio 9 d. V. Laurynaičiui leista eiti docento pareigas, o docento vardas suteiktas tik 1967-10-04. Tačiau sunku paaiškinti, kodėl šiam žmogui, turinčiam tokį didelį pedagoginio darbo aukštojoje mokykloje stažą, po disertacijos apgynimo dar reikėjo laukti beveik dešimtį metų, kol buvo suteiktas docento vardas. Žodžiu, buvo pamalonintas prieš pensiją, nes į ją išėjo 1972-09-01. Po to dirbo puse etato (iš pradžių apie 348, paskui 286 valandas) ligi pat 1978 m. birželio mėnesio. Mirė 1978 m. rugpjūčio 11 d.

3. Mokslinis darbas

Nors V. Laurynaitis ilgiausiai dėstė XIX a. ir naujosios užsienio literatūros kursus, tačiau jo moksliniai interesai siejosi su senąja lietuvių literatūra. Tiesa, reikia pasakyti, kad prie pačios senosios literatūros jis iš tikrųjų grįžo jau gyvenimo pabaigoje, tačiau XIX a. pirmosios pusės Lietuvos literatūrinis ir kultūrinis gyvenimas jį domino nuo studijų universitete laikų.

Pirmasis toks „pasivaikščiojimas“ po XIX a. pirmąją pusę buvo tuojau po universiteto baigimo moksliniame leidinyje „Darbai ir dienos“ (t. V, 1936) išspausdintas didelis net 70 puslapių darbas „S. Daukanto jaunatvės kūryba (arba S. Daukanto „Darbay senuju lituwiu yr žemaicziu“ 1822 ir to veikalo reikšmė“) – išleistas ir atskiru atspaudu. Šis darbas pirmasis rimtas šio S. Daukanto veikalo nagrinėjimas. Nors Vincas Maciūnas savo recenzijoje ir surado netikslumų bei nepankamų visuomeninio gyvenimo, Daukanto veiklos traktuočių, vis dėlto pripažino, kad V. Laurynaičio darbas „gerai supažindina su Daukanto *Darbu* idėjomis ir stiliumi“ ir siūlė paskaityti mūsų senesniosios literatūros mėgėjams (žr. Maciūnas V. Šis tas apie jaunąjį Daukantą ir jo gadynę. (Pastabos prie V. Laurynaičio studijos) // Naujoji Romuva. – 1936, Nr. 49-50, p. 1011-1014).

Pats svarbiausias darbas yra Dionizo Poškos gyvenimo ir veiklos tyrinėjimai, šio bajoro vietos ir poveikio kultūriniam ir visuomeniam Žemaitijos ir Lietuvos gyvenime analizė. Kaip jau minėta, šią studiją „Dionizo Poškos gyvenimas ir raštai“ V. Laurynaitis rašė kaip kandidatinę disertaciją savarankiškai, be vadovo ir tik labai minimaliai pasinaudodamas aspirantams teikiamomis galimybėmis. Ją 1959 m. apgynė kaip filologijos mokslų kandidato disertaciją ir tuo darbu, nors ir likusiu rankraštyje, įnešė naujos šviesos į XIX a. pirmosios pusės Lietuvos kultūrinio gyvenimo tyrinėjimus.

Tai buvo monografinio pobūdžio darbas, kuriame remdamasis gausia archyvine ir spausdinta medžiaga autorius nupiešė, oponento prof. Vinco Mykolaičio-Putino žodžiais tariant, teisingą to laikotarpio lietuvių kultūrinio gyvenimo paveikslą, tame fone išryškino paties Dionizo Poškos gyvenimą bei interesus. V. Laurynaitis plačiai analizavo D. Poškos literatūrinę kūrybą, istorinius ir kalbinius darbus, visuomeninę veiklą, pateikė daug naujų duomenų rašytojo gyvenimui ir veiklai pažinti. Disertacijos oponentas prof. Vincas Mykolaitis-Putinas ypač gerai vertino gausią surinktą ir tinkamai panaudotą archyvinę medžiagą, teisingai nupieštą to laikotarpio lietuvių kultūrinio gyvenimo paveikslą ir tame fone išryškintą D. Poškos gyvenimą bei jo interesus. Kaip trūkumus pažymėjo nevienodą atskirų dalių apimtį (kai kurios esančios per daug išstętos), nepakankamus sprendimus dėl Pošką veikusių literatūrinių srovių, vietomis esančios nepakankamos literatūrinių kūrinių analizės. Panašią nuomonę pareiškė ir antrasis oponentas – filol. m. kand. Vytautas Galinis. Jo manymu, V. Laurynaičio darbui trūko gilesnio teorinio pagrindo ir dėl to jis nepajėgė tinkamai išspręsti Poškos kūrybos metodo klausimo. Ir vienas, ir antras oponentai pabrėžė šio darbo neabejotiną mokslinę vertę, o V. Galinis tiesiai pasiūlė jį išleisti atskira knyga.

To pasiūlymo V. Laurynaitis neatsisakė, toliau kaupė įvairią medžiagą apie D. Pošką, rašė straipsnius spaudoje, tačiau monografijos teksto rengimą spaudai vis atidėliojo, daugiau laiko skirdamas Lietuvos reformatų kultūrinės veiklos studijoms. Taip ir liko neišspausdinta ši studija, kurios papildymui autorius buvo gausiai surinkęs naujos medžiagos.

Minint V. Laurynaičio mirties metines, WPI Lietuvių ir užsienio literatūros katedra (vedėjas doc. Vincas Auryla) ėmėsi žygių išleisti šią monografiją, skatindamas parengiamojo darbo imtis doc. S. Skrodenį, kaip D. Poškos žemės žmogų. Katedra su atitinkamu lydimuoju raštu įteikė tą disertaciją

Valstybinei grožinės literatūros leidykla (dabar „Vaga“), kartu nurodydama, ką reikėtų padaryti (ir kas būtų daroma), kad šis „darbas, einas po literatūrinio palikimo rubrika, tikrai būtų svarus nūdieniškas žodis apie D. Pošką“. Buvo planuota pasidarbuoti ir archyvuose. Leidykla, kaip įprasta, šį darbą davė recenzuoti filol. m. kand. Vytautui Vanagui, kaip geram XIX a. pirmosios pusės Lietuvos kultūrinio gyvenimo žinovui. Recenzija buvo labai diplomatiška: pagyręs, kad autorius panaudojo daug archyvinės ir spausdintos medžiagos, kad D. Pošką pristatė plačiame literatūriniame kultūriniame XIX a. pradžios fone, vis dėlto pripažino, kad vargu autoriai ar autorius (jis buvo žinomas) tinkamai sugebėtų sutvarkyti tekstą ir nurodė keletą punktų, kurie, matyt, ir taptų neįgyvendinami (katedra savo rašte beveik visus juos buvo taip pat nurodžiusi ir laikė įgyvendinamais). Nebuvo užsiminta, kad pataisus tekstą pagal visus keltus reikalavimus galima būtų šią studiją išleisti. Aišku, po tokios recenzijos leidykla grąžino rankraštį kartu su recenzija ir jau nebeliko kur kreiptis**.

V. Laurynaitis rašydamas disertaciją rengė ir D. Poškos raštus, kuriuos išleido Valstybinė grožinės literatūros leidykla 1959 m. Tačiau ir čia jam nesisųpsėjo laimė: kažkam pasirodė, kad jo darbas yra nepakankamas ir jis liko tik medžiagos surinkėju (kitoje titulinio lapo pusėje parašyta: surinko V. Laurynaitis; tekstą paruošė D. Urbas). Čia istorija nutyli: ar V. Laurynaitis iš tikrųjų buvo toks beraštis, ar tokio reprezentatyvaus leidinio parengimui leidyklai reikėjo savo žmogaus.

V. Laurynaitis parašė apysaką apie D. Pošką „Dionizas Poška. Istorinė apysaka“ (vėliau ji pavadinta „Lūkesčių metai“), kurią, rodos, 1977 m. pradžioje įteikė „Vagos“ leidyklai. Nepasisekus su monografija, manyta išleisti bent ją, mūsų manymu, tikusią pirmiausia pasiskaityti mokiniamis ir mokytojams, šiaip lietuvių literatūros ir istorijos mylėtojams. „Vagos“ leidykla iš pradžių lyg ir sutiko išleisti, tačiau recenzentų atsiliepimai buvo negailestingi. Redaktorė Danutė Venclovaitė 1977 m. balandžio 29 d. atsiliepime pažymėjo, kad veikėjo paveikslas esąs statiškas, negyvas, visuome-

** WPI Lietuvių ir užsienio literatūros katedros žmonės tuo metu nežinojo, kad V. Vanagas rengiasi rašyti ar jau rašo monografiją apie D. Pošką. Jis ją parašė ir pavadintą „Dionizas Poška“ išleido 1994 m., o paskui apgynė kaip habilituoto daktaro disertaciją, tačiau pratarmėje veltui ieškotume V. Laurynaičio pavardės. Tai unikalus atvejis Lietuvos mokslo istorijoje, kai analogiška monografija vėl ginama pačiam aukščiausiam mokslo laipsniui gauti.

niniai santykiai atskleidžiami paviršutiniškai, net dokumentinės medžiagos sluoksnis taip pat esąs neryškus ir nekompensuoja emocinio poveikio nepakankamumo. Todėl leidyklai pateiktasis tekstas esąs „tik apmatai biografini apysakai, tik didelio darbo pradžia“.

V. Vanagas parašė žymiai platesnę ir išsamesnę recenziją (datuota 1977-11-03). Joje jis pabrėžė, kad pateiktasis kūrinys neatitinka apysakos kaip žanro reikalavimų, nes apima per trumpą laiką, nėra vientisos siužetinės linijos, tad laikytinas kaip apysakos fragmentas ar fragmentų rinkinys. Jo manymu, D. Poškos, kaip personažo, figūra yra priimtina, istoriniu fonu galima neabejoti. Vadovaujantis minimalistiniu principu pirmiausia autoriui siūlyta atidžiai peržiūrėti kalbą ir stilių, labiau akcentuoti D. Pošką kaip poetą, peržiūrėti Povilo Šimkevičiaus meilės istoriją ir kt. Net recenzuojamo darbo antraštė, jo manymu, „savo talpumu smarkiai pralenkia jo turinį. Geriau čia tiktų mažiau įpareigojantis pavadinimas, susijęs, pavyzdžiui, kad ir su Baublių istorija“. Taigi, kaip matyti, V. Vanagas buvo tolerantiškesnis, tačiau vis dėlto faktiškai patvirtinęs to kūrinio netinkamumą spausdinti. Po tokių atsiliepimų leidykla atsisakė apysaką išleisti.

Tačiau ne visiems ši apysaka atrodė menkavertė. Vincas Kuzmickas, straipsnyje „V. Laurynaičio atminimui“ (Lit. ir menas, 1978, rugs. 23, p. 14) rašė: „Tegu V. Laurynaitis pirmu prisėdimu ir nesukūrė šedevro, tačiau rankraštyje palikusi maždaug penkių spaudos lankų apysaka apie D. Pošką vaizduoja sudėtingus XIX a. pradžios žemaičių bajorų santykius, Napoleono armijos įsiveržimą į Lietuvą. Autoriui pavyko šykščiomis meninėmis priemonėmis atskleisti permainingą mūsų poezijos patriarcho charakterį, jo statų būdą. Išleistas šis kūrinys gražiai papildytų mūsų negausią istorinės tematikos prozą <...>“. Tokie atsiliepimai skatino tolimesnius ieškojimus.

Po pirmosios nesėkmės WPI Lietuvių ir užsienio literatūros katedros vedėjas doc. Vincas Auryla 1979 m. balandžio 17 d. raštu katedros vardu kreipėsi į „Vagos“ leidyklos vyr. redaktorių filol. m. kand K. Ambrasą, pažymėdamas: „Katedra vieningai konstatavo, kad V. Laurynaičio apysaka „Dionizas Poška“ yra reikšmingas meninis kūrinys ir siūlo ją išleisti kaip literatūrinį palikimą“. Deja, net katedros kompetencija pasirodė per menka (nors ginant disertacijas jos žodis būdavo pakankamai svarus) ir leidyklos atsakymas buvo neigiamas, remiantis aukščiau minėta V. Vanago recenzija (o gal ir tam tikrais žodiniiais komentarais). Dar buvo kreiptasi į „Vyturio“

leidyklą, tačiau ir ji neparodė dėmesio, o paskui ir pati iširo. Taip ši apysakaitė ir liko neišleista.

Apie 1962 metus V. Laurynaitis ėmė tyrinėti Lietuvos reformatų kultūrinę veiklą, pasiryžęs parašyti studiją apie reformatų mokyklas 17–18 amžiuje. Tas darbas, galima sakyti, yra užbaigtas: parengti mašiniškieji tekstai apie žemesniąsias ir apie aukštesniąsias mokyklas (apie 200 psl.). Bet tas darbas tebėra neišleistas, paskelbta tik nedidelė jo dalis: Lietuvos evangelikų reformatų mokyklos // Pedagogika ir psichologija. – V., 1973, t. 12, p. 121-141).

Rankraščiuose tebėra ir daugiau docento darbų. Tai platus kraštotyrimio pobūdžio darbas apie Kudirkos Naumiestį, studijėlė apie Lietuvos masonus, atsiminimų pluoštelis, tarp kurių įdomūs yra apie Salomėją Bačinskaitę-Salomėją Nėrį, nes su ja apie pusantrų metų mokėsi vienoje klasėje Vilkaviškio „Žiburio“ gimnazijoje ir kt. Neišleista „Chrestomatija V gimnazijos klasei“ (400 maš. lapų) ir „Lietuvių kalba: II klasės kontrolinių diktantų analizė“ (45 maš. lapai). Kaip matyti iš šios apžvalgos, V. Laurynaitis neturėjo laimės įeiti į mokslo pasaulį gyvas būdamas, ji neatsigrėžė ir po mirties.

4. Docento dėstymo metodika

V. Laurynaitis buvo kruopščiai parengęs tiek XIX a. ir naujaujų laikų užsienio literatūros, tiek jo labai mėgtos ir su įkvėpimu skaitytas senosios lietuvių literatūros (iki XIX a. pradžios, išskyrus Donelaičių) paskaitų konspektus. Paskaitų konspektus, kaip ir mokslo darbų pirmuosius variantus, rašydavo į nedidelius lapelius – sulenkdamo standartinio dydžio (dabar sakome: A 4 formato) lapą į keturias dalis, jį supjaustydamo arba sukarpydamo ir mėlynu rašalu į dešinę lygiai gulančia rašysena šiek tiek aukštin pagal rankos judėjimą nusidriekiančiomis eilutėmis guldydamo tekstą. Docentas turėjo nedidelę (portatyvinę) vokišką rašomąją mašinėlę, su kuria perrašydavo baigtus mokslinius darbus ir ypač mylėtą, bene penkis kartus perspausdintą apysaką apie D. Pošką. Tačiau paskaitų konspektų nespausdino. „Maži lapeliai geriau, kad ką nauja suradęs ar sumanęs galėtumei greitai papildyti – parašyti, kas dar tinka, perrašyti, o nereikalingą lapelį be gailės išmesti“, – sakydavo docentas, gražiai pabrėždamas senovines kauniškių (suvalkiečių) tarmės bendraties formas. Tuos lapelius, sužymėtus

puslankiais pabruktais numeriais dešiniajame viršutiniame kampe, dėdavo į pluoštus, kryžmai perrišdavo storoku siūlu arba dailia virvele arba, jei pluoštelis išeidavo nedidelis, aplenkdamo storesnio popieriaus lapu, ant kurio užrašydavo, kas tame pluoštelyje yra.

Per paskaitas, pilku kostiumu apsivilkęs, aukštoko ūgio, auditorijoje stodavo prie pulto, vadinamosios katedros, arba tribūnos, alkūnėmis atsiremdamo į tą pultą, dėl to palinkdamas į klausytojus, ir tai atrodydavo kaip didelis docento noras, kad jis būtų išgirstas, suprastas, o jo dėstomas dalykas pamėgtas. Skaitydamas paskaitą, lapelių niekada nesklaidydavo – dėdavo į šoną dešine ranka tarsi nemačiomis. Aiškındavo, kalbėdavo tik žiūrėdamas į studentus, nežymiai gestikuliuodamas rankomis. Todėl atrodydavo, kad docentas neturi jokių konspektų, kalba gerai išmanydamas aiškinamąjį dalyką, gerai pasiruošęs, kalba tai, kas jam pačiam malonu pasakoti.

Docento V. Laurynaičio paskaitos tonas visada būdavo pasakojamasis dar ir dėl to, kad neprislėgtų klausytojų senajai lietuvių literatūrai būdingas didelis datų, vardų, ilgų knygų pavadinimų kiekis. Docentas buvo romantiško sielą turėjęs žmogus, užtat dideliu pamėgimu pasakodavo, kas būdavo susiję su legendomis, nevengdamas ir pačių legendų, jei kur pasakojime joms atsirasdavo vieta. Bene mylimiausias jo kūrinys buvo Mikalojaus Husoviano „Giesmė apie stumbrą“ (Nikolai Hussoviani. De statura feritate ac venatione bisontis carmen. Cracoviae, MDXXIII). Ypač vaizdžiais žodžiais docentas tiesiog piešte piešdavo stumbro paveikslą. Dėstomos minėtų laikotarpių (vėliau tik XIX a.) užsienio literatūros docentas pats, atrodo, nemėgo taip kaip senosios lietuvių literatūros. Per užsienio literatūros paskaitas jo rankose matomai pasirodydavo pluoštas konspekto lapelių. Pats jausdamas menkesnį studentų susidomėjimą savo dėstoma užsienio literatūra, jausdamasis silpnesnis filosofuojančių, įtaigaujančių kitų laikotarpių užsienio literatūros dėstytojų fone, V. Laurynaitis sugebėdavo ir užsienio literatūros dėstytoju metu sušvytėti jam būdingu būdu. Iš aukštesnių kursų kolegų lūpų dar nepradėjusieji klausyti V. Laurynaičio dėstomos užsienio literatūros studentai jau žinodavo, kad nepaprastu įtaigumu docentas kalba apie Prosperą Merimė, ypač apie jo novelę „Mateo Falkonė“. Emocinės kulminacijos docentas pasiekdavo lyg ir labai paprastu būdu – jautriai skaitydamas ilgoką „Mateo Falkonė“ ištrauką. Jautresni studentai braukdavo ašaras – toks taurus graudulys skambėdavo docento balse.

Tarp kitų dalykų galima paminėti ir tai, jog per Vengrijos įvykius norėjo padaryti viešą pareiškimą, protstuodamas prieš sovietų invaziją į Vengriją. Apsigalvojęs per užsienio literatūros paskaitą plačiai ir pakiliai pasakojo apie 1848 m. Vengriją ir citavo garsiojo vengrų poeto ir 1848 m. Vengrijos revoliucijos dalyvio Šandoro Petėfi (Sandor Petőfi, 1823 – 1849) eilėraščių „Pirmyn madjarai“.

Romantiko prigimtis, Vytauto Didžiojo universiteto išugdytai inteligentų kartai būdingas orumas ir žmogiškas gerumas lėmė, ko gero, svarbiausią docento būdo bruožą – tikėjimą be sąlygų žmogaus dorumu ir patiklumą. Per egzaminą ar įskaitą jam tikriausiai nė į galvą neateidavo mintis, kad koks piktavališkas studentas galės nusirašyti. Egzaminas, arba, senųjų inteligentų žodžiu tariant – kvotimas, būdavo kantrus docento pokalbis su studentu. Net jeigu aiškiai būdavo matyti, kad studentas kokio bilieto klausimo atsakyti visiškai nemoka, vis tiek tas klausimas būdavo kantriai iki galo išlukštenamas. Docentas pateikia vadinamąjį ant kelio užvedamąjį klausimą ir kantriai laukia. Studentas, neišlaikęs laukimo pauzės, klimpsta į nežinojimo ir painiavos pelkę. Docentas jį taisy: labai norėdamas išgirsti teisingą atsakymą, pats didesnę atsakymo dalį arba ir viską iki galo su pauzėmis studento prabilimui pasako... Yra deklaruojama tokia aksioma: nemokyti studento per egzaminą, atseit egzaminas esąs streso situacija – studentas vis tiek nieko neatsimins. Tai iš dalies netiesa. Su tokiu egzaminatorium kaip docentas V. Laurynaitis išnarpliota, tiksliau – daugiau egzaminuotojo negu studento papasakota tema ne vienam anų laikų studentui išliko atminty visam gyvenimui. O jeigu koks vingriai „nusišperinęs“ (tiesa, teko girdėti iš docento juokaujamai pasakytą tokią žodį) studentas perdėm sklandžiai berte išberdavo daugybę datų, vardų, senųjų raštų pavadinimų, žinoma, juos kartais gan komišškai iškraipydamas dėl „šperinimosi“ skubos arba dėl to, kad „šperos“ skolintos, docentas ramiai išklauses tokių berte beriamų „žinių“, žiūrėk, ims ir paklaus kokio nors svarbaus dalyko. Studentas uks miks – nieko negali atsakyti. Docentas savo įprastu būdu studentui padeda – išties už studentą atsako. Pakraipo galvą, bet pažymio nemažina.

Taiigi įtaigus pasakojimas, taikliai parinktų ištraukų skaitymas, didelis patiklaus žmogaus noras parodyti, kad ir menkai pasiruošęs studentas daug ką gali pasakyti – štai tie svarbiausi, atrodo, paprasti docento V. Laurynaitis metodikos principai.

Anų laikų Lietuvių kalbos ir literatūros fakulteto studentai organizuodavo įspūdingas, su pagoniškais veikėjais ir papročiais, su alaus statine iš „Tauro“ fabriko – žodžiu, tikras studentiškas pirmakursių krikštynas įžymiajame Senųjų Verkių dvaro parke. Docentas V. Laurynaitis buvo tų krikštynų taurinimo siela. Būrį pirmakursių sutikdavo ties parko vartais arba ir anksčiau – prie kelio. Ir pradėdavo savo žemu įspūdingu balsu pasakoti, kaip čia senovėje viskas atrodė. (O čia, žiūrėk, kandi, replikas mėgstanti kolegė dėstytoja pradeda replikuoti. Docentas tarsi jos negirdi. Pasakoja toliau, kokiomis čia karietomis važinėta. Ir lyg tarp kitko: „Manote, kad tos karietos buvo panašios į dėstytojos (pamini pavardę) balkoną? Nee...“) Krikštynų centrinis akcentas, labiausiai laukiamas, būdavo ne tik krikštynų apeigos, – visi laukdavo prie improvizuoto stalo ant žolės po plačiašakiais klevais docento V. Laurynaičio pasakojamos legendos apie Verkių kilmę – kaip Krivių Krivaitis, vaikštinėdamas paneriais, sutiko ir pamilo žvejo dukrečę, kaip jiejiem gimė mažas vaikelis, kaip jįjį (senovinės ne pagražinimui, o natūraliai docento vartotos įvardžių formos) teko slėpti dideliame ažuole esančiame erelio lizde, nes į šiasias vietas jojęs medžiotie didysai kunigaikštis, kuris, žinoma, išgirdęs tą vaikelį verkiant, dėl to čia ir esą Verkiai (vietovardį docentas kirčiuodavo taisyklingai tvirtaprade priegaide pirmame skiemenyje), o kad nebuvę kur to vaikelio dėtie, pavadinęs jįjį Lizdeika, liepė kunigaikštis tą vaikelį atiduotie Kriviui Krivaičiui auklėtie... Ir taip toliau, ir taip toliau.

Kita tradicija – viso fakulteto ekskursijos: rudenį po Žemaitiją, pavasarį – po Aukštaitiją. Argi Žemaitijoje lituanistai neaplankys D. Poškos Baublių? Ir čia, prie tikrųjų Baublių, vėl aukščiausias emocinės patirties taškas: docentas V. Laurynaitis skaito savo apysakos fragmentą – kaip Poška su baudžiauninkais nukirsdinęs ažuolą, kaip pargabėję į sodybą, kaip buvo įrengtas pirmasis Lietuvos muziejus...

Be dėstymo, V. Laurynaitis vadovaudavo ir studentų pedagoginei praktikai – daugiausia Vilniaus Antakalnyje esančioje 22-ojoje (dabar – K. Daukšos) vidurinėje mokykloje. Docentas, konsultuodamas studentą dėl būsimos pamokos nesitenkindavo tuo, ką rasdavo parašyta plane. Kalbindavo studentą, kaip šis tą ar kitą dalyką darysiąs pamokoje, diegdavo studentui, to net nenumančiam, konkrečios, gyvos pamokos arba jos fragmento vaizdą, kurio per daugybę planų dalių kartais nesimatydavo. Vadinamojo probleminio mokymo metodo laiku docentas kraipydavo galvą, žiūrėda-

mas į suplanuotus vingrius probleminių situacijų kūrimo pasažus, įvairių meno kūrinų iliustracijų panaudojimą. „Ar galėsi išvestie pamoką pagal šitokį planą?“ – nuskambėdavo susirūpinusio docento balsas. Bet keisti, iš esmės taisyti plano niekadoms neversdavo, tik visuomet primindavo: „Reikia mokiniams gražiai papasakotie, daugiau paskaitytie“. Toks, matyt, jam buvo savas ir brangus jo paties metodas.

5. Kraštotyros baras

Įvairią senovės medžiagą docentas V. Laurynaitis rinko pamažu ir, atrodo, ilgą laiką. Ypač jį domino kontrafakcijos, vis tikėjo kaimuose esant kokių senų rankraščių. Labai vertino ir daiktines senienas – savo namų sveičiui ilgiausiai rodydavo, tarsi didžiausią brangenybę vartydavo, spausdavo ranka, glostydavo akmeninį kirvuką. Tas V. Laurynaičio domėjimasis senienomis buvo žinomas ir katedros kolegoms. Pats V. Laurynaitis rodydavo savo kolegoms docento Jono Riškaus padovanotą senieną – iš medžio išskobtą gražiai išraižytą įmautę maldaknygei, pabrėždamas, kaip senieji kaimo žmonės vertinę knygą.

Perkelti šį barą į akademinę veiklą docentą V. Laurynaitį, atrodo, bus paskatinęs visuotinis kraštotyros judėjimo pakilimas ir išsiskleidimas Lietuvoje. Docento tikslas buvo sutelkti nedidelį, veiklių, patikimų (tą žodį jis pabrėždavo), iš įvairių vietų kilusių studentų kraštotyrininkų, pirmiausia vyrų (irgi docento žodis), būrelį. Jo noras buvo surinkti kiek galima daugiau etnografinės medžiagos, atiduoti ją ir savo asmeninę kolekciją Pedagoginiam institutui ir įkurti muziejėlį (irgi docento pamėgta, dažnai kartota deminutyvinė forma). Atrodo, rektoratas gana skeptiškai vertino V. Laurynaičio kraštotyros veiklą, ypač po to, kai maždaug nuo 1973 metų kraštotyros darbai visoje Lietuvoje ėmė vadovauti ideologiškai patikimi žmonės.

Iš vieno mašinarštinio straipsnio „VVPI lituanistų metodinis kraštotyros muziejus“ šiek tiek aiškėja darbo pobūdis ir to darbo rezultatai. Tenai informuojama, jog doc. V. Laurynaičio iniciatyva 1969 m. prie SMD (studentų mokslinė draugija) buvo įkurtas kraštotyrininkų būrelis, kurio nariai rinko materialinės ir dvasinės kultūros vertybes. Tarp aktyviausių to būrelio-sekcijos narių jis yra nurodęs Joną Kvederaitį, Gintautą Akelaitį, Algimantą Gavėną, Joną Sabalį, Vytautą Petrauską ir kt.

Rinkiniai esą įvairūs. Daug surinkta žemės ūkio, amatininkų, namų ruošos įrankių, akmeninių kirvukų, vadinamųjų bezmenų, senų puodų, liaudies menininkų dėžučių, indelių, lėkštučių ir kt. Kur kas turtingesnis buvęs žmonių dvasinės kultūros eksponatų rinkinys. Esą surinkta knygų, pradedant nuo XVIII a., tarp kurių yra kontrafakcijų, viena išleista „graždanka“, M. Valančiaus knygelės, „Aušros“ dviejų metų komplektai, 1904-1905 m. „Lietuvių laikraštis“ ir kt. Užrašyta keli šimtai dainų, papročių, pasakų, padavimų, 8 sąsiuviniai individualių eilėraščių, 11 senųjų mokyklų istorijų, 11 knygnešių, 1905 m. revoliucionierių atsiminimai ir kt. Taigi iš viso surinkta apie 200 eksponatų.

1971-10-18 ataskaitoje jis patikslino tuos surinktuosius „turtus“. Iš etnografinės medžiagos turėta: 290 liaudies dainų, 20 padavimų, apie 120 patarių ir priežodžių; iš kitokio pobūdžio medžiagos – 18 spaudos draudimo leidinių (kontrafakcijų), įvairių senų žurnalų ir laikraščių, daugiau kaip 100 įvairių nuotraukų ir kt. Visa medžiaga surinkta per kraštotyros ekspedicijas – ekspedicijas (paprastai dviejų dienų), arba individualiai atskirų kraštotyros narių.

1973 m. pabaigoje muziejėlis įsteigtas WPI studentų II korpuso bendrabučio poilsio kambaryje. Jo tikslas, kaip įsivaizdavo doc. V. Laurynaitis, supažindinti studentus su tuo, kas jau surinkta, mokyti, į ką atkreipti dėmesį, kaip rinkti ir užrašyti. Tikėtasi, jog kitais metais bus gautas atskiras kambarys muziejui.

Tačiau muziejaus likimas buvo liūdnas. Atskiro kambario jam rektoratas nesurado, o, rodos, 1974 m. viduryje atėjęs į minėtą studentų darbo kambarį, V. Laurynaitis nerado didesniosios dalies eksponatų – vertingiausių knygų, tautosakos, atsiminimų rinkinių, daug materialinės kultūros dalykų. Jie paprasčiausiai buvo pavogti. V. Laurynaitis dėl to labai sielojosi ir pasiprašė doc. S. Skrodenio priimti į mažytį tautosakos kambarėlį sudėti tuos likučius šalia Zenono Slaviūno tautosakos rinkinėlių. Tuo metu jis jau dirbo tik pusę etato ir nebesirūpino senienų rinkimu. Tik 1978 m. pavasarį pasiprašė leisti apžiūrėti tuos likučius. Gal porą valandų jis juos čiupinėjo, vartė, kai ką pasiėmė ir įsidėjo į portfelį, atsisveikino ir išėjo. Matyt, nujautė, kad daugiau jau nebeprisilies prie tų taip nelengvai surinktų senienų.

Nei Lietuvių kalbos ir literatūros, nei Istorijos fakultetų tie dalykai nedomino, juo labiau, kad jau nebuvo nei vientisesnio rinkinio, nei tų daiktų

metrikos. Persikeliant iš vienos vietos į kitą, kai kas nusimetė, o likę materialinės kultūros daiktai prieš dešimtmetį buvo perduoti Istorijos fakultetui, kuris juos ketino eksponuoti jau veikiančiame savo muziejuje. Tačiau kai nebuvo surasta daiktų metrikos, dauguma jų prarado savo muziejinę vertę.

Kraštotyros būrelio veikla neapsiribojo vien užduotimis studentams rinkti etnografinę medžiagą. Įsimintina docento suorganizuota dviejų dienų ekskursija aplankyti panemunės piliviečių ir lietuvių pilių Baltarusijos teritorijoje Nemuno aukštupio link. Pabuvota ne tik Merkinėje, Punioje, Liškiavoje, bet ir Gardine, Lydoje, Krėvoje, ketinta, bet nepavyko dėl kaprizingo vairuotojo („Nu, i čevo vam tam nado?“) pasiekti Naugarduką. Visą kelionę kraštotyrininkus lydėjo įtaigus docento pasakojimas. Didžiausias įspūdis patirtas grįžtant Medininkų pilyje. Paveikė ne tik didžiulis mūro sienos liekanom apjuostas pilies plotas, bokšto liekanos. Užlipus į bokštą, pro didelę gotikinio skliauto angą visus apšvietė raudona raudona besileidžianti saulė. „Graži tu, mano brangi tėvyne...“ – spontaniškai, galingai iš vyrų, daugiausia choristų, krūtininių išsiveržė daina giesmė. Iš pradžių griebęs melodiją ir žodžius docentas nutilo – ant raukšlėmis išvagoto skruosto sužibo ašaros...

Buvo dar manyta vėliau keliauti Nemuno žemupio link ir po Karaliaučiaus kraštą, bet kraštotyros veikla priblėso, o gal ir entuziastų neatsirado.

Kraštotyros veikla, docento keliama į akademinio jaunimo sritį, turėjo ir kitą, tikriausiai docento sąmoningai suvoktą, proteguotą (jo žodis) giliąją prasmę: ugdyti iš jaunimo tėvynės, lietuvybės mylėtojus ir darbininkus. Daryti tokią prielaidą leidžia faktai. Kad ir šis: patikimam, jau institutą baigusiam savo studentui docentas duoda skaityti ne tik Basanavičiaus „Aušros“ originalo komplektus ar gotiškomis raidėmis 1910 m. Berlyne išspausdintą „Naująjį Testamentą“, bet ir tuomet baisiausiai persekiojamos „Lietuvos Katalikų Bažnyčios kronikos“ numerį, rašomąja mašinėle per kalnę išspausdintą kažkelintą kopiją ant plono tarsi rūkomojo popieriaus, dėl pastarosios pamokydamas: „Tik niekur nesinešiookie ir niekam nerodykie ir nesakykie. Greitai perskaitykie ir gražinkie. Kada gausiu, duosiu kitą numerį paskaitytie“.

6. Kiti docento rūpesčiai ir pomėgiai

V. Laurynaitis studijų ir vėlesniais laikais mėgo įrišinėti knygas. A. a. žmona Genovaitė Laurynaitienė pasakojo priekaištavusi: „Tu, Vinculi, vis

įrišinėji knygas, verčiau rašytum ir greičiau apgintum savo diplominį darbą.“ Vilniuje V. Laurynaitis gyveno Subačiaus gatvėje, o vėliau su žmona Genovaite įsikūrė Tverėčiaus gatvėje nedideliame dviejų kambarių kooperatiniame bute (senasis butas liko dukros šeimai). Vasaras iš pradžių daugiausia praleisdavo nuomodamas iš tvarkingo gyventojų lenko menkai įrengtą kambarėlį ant aukšto pušyne prie Nemenčinės plento, o vėliau – Nemenčinės plento vienuolikto kilometro Pedagoginio instituto kolektyviniame sode, kur turėjo savo sklypą ir pasistatydintą kuklų namelį. Senatvėje docentą traukė tėviškė. Jo rūpesčiu tėviškės sodybvietėje buvo nupjautas ažuolas, iš kurio kamieno pastatytas D. Poškos Baublį primenantis paminklėlis prie tėvų ir brolio kapo.

Kas aplankydavo docentą namie, to akys visada krypdavo į smuikelį (smuikelę – sakydavo docentas), pagarbiai pakabintą ant sienos netoli lango. Kai reikėjo slaugyti sunkiai sergančią žmoną, kai grėsminga liga sėlino ir į paties docento kūną, tas smuikelis tikriausiai buvo nusiramėnimas, nutolimas į romantines erdves. „Širdys mergelių linkę vilioti...“ – kiek klupdamas, iš po neklusnių pirštų vinguriuoja bene mėgstamiausia docento melodija. Svetainės vidury – pultelis su natomis, prie jo nuo rašomojo stalo atsuktas krėslas, o jame – docentas muzikanto poza. Galį skambinti durų skambučiu – docentas negirdi. Bet jei suskamba telefonas – tuoj atsiliepia. Tad, eidamas pas docentą, pirmiausia užsuk į telefono būdelę, kuri čia pat, Tverėčiaus gatvėje, susirask dvi kapeikas, paskambink – durys bus svetingai atidarytos. Siaurame koridoriuje žilagalvis docentas – „Užėikie...“

*

Šis trumpas žvilgsnis į Vilniaus pedagoginio universiteto anuometinės Lietuvos ir užsienio literatūros katedros docento Vinco Laurynaičio gyvenimą ir veiklą atskleidžia gana sudėtingą nueitą kelią – nuo mokytojo ligi aukštosios mokyklos docento. Vilniaus pedagoginiam universitetui jis atidavė 32 savo gyvenimo metus, tačiau liko kažkoks vienišas sąžiningas tylus pareigų atlikėjas. Ypač jo mokslo darbai kažkaip nugrimzdo pedagoginio darbo srovėje, iš kurios ir po jo mirties net universiteto jėgomis nepavyko jų iškelti visuomenei. Per visą mokslinės veiklos laikotarpį jis tyrinėjo D. Poškos gyvenimą ir kūrybą, tačiau kritikams tie darbai pasirodė nepakankami. Ir

reformatų mokyklų studijos nesulaukė didesnio dėmesio. Taigi minėdami V. Laurynaičio šimtmetį galime prisiminti jį tik kaip kuklų Vilniaus pedagoginio universiteto pedagogą, kuriam likimas negailestingai kaisiojo ir, jau mirusiam, tebekaisioja koją, kai mėginama bent kiek jo darbams praskinti kelią į mokslo barus.

Doc. Vinco Laurynaičio darbai

Medžiaga bibliografijai

- S. Daukanto jaunatvės kūryba** (arba S. Daukanto „*Darbay senuju lituwiu yr zemaicziu*“ 1822 ir to veikalo reikšmė). – Kaunas, 1936. 72 p. – (Atskiras atspaudas iš „Darbai ir dienos“, 1936, t. 5).
- Dionizas Poška.** [200-osios gimimo metinės] // Pergalė, 1957, Nr. 9, p. 107-113.
- Dionizas Poška** // Tarybinis mokytojas, 1955, geg. 12.
- Dionizas Poška** // Literatūra ir menas, 1955, geg. 14.
- Romantizamas** // Tarybinė mokykla, 1958, Nr. 10, p. 28-32.
- Saugoti D. Poškos atminimą** // Tiesa, 1958, geg. 28. – Bendraut. J. Riškus.
- Taip pat: Leniniečių balsas (Skaidvilė), 1958, geg. 31.
- Dionizas Poška.** (Monografija). – V., 1958 (mašinėraštis, Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyrius)
- Дионизас Пошка.** (Монография). Автореферат дисс. на соиск. [учен.] степени кандидата филол. наук. – Вильнюс, 1958. 16 с.
- Dionizas Poška.** – V., 1959. 40 p. (Lietuvos TSR Polit. ir moksl. žinių sklaid. dr-ja). – Bibliogr. išnašose.
- Poška Dionizas.** Raštai. [Surinko V. Laurynaitis. Tekstą paruošė D. Urbas. Poezijos tekstus iš lenkų k. vertė Alb. Žukauskas, prozos – V. Laurynaitis]. – V., 1959. 744 p.; 12 iliustr. ir faks. lap. – Dalis teksto lenkų k. – Bibliografija pastabose ir paaiškinimuose, p. 679-740, ir išnašose.
- Kudirkos Naumiesčiui 320 metų** // Draugas (Šakiai), 1962, Nr. 36, 37.
- Mokykla fašistinės okupacijos metais** // Tarybinis pedagogas (VVPI), 1967, Nr. 15, 16.
- Kur D. Poškos „darželis“?** // Literatūra ir menas, 1969, bal. 12, p. 12.

Ekskursija D. Poškos keliais // Literatūros mokymo klausimai vidurinėje mokykloje. – Kaunas, 1971, kn. 1, p. 205-220.

Poška Dionizas... //Mažoji lietuviškoji tarybinė enciklopedija. – V., 1968, t. 2, p. 890-891.

Lietuvos evangelikų reformatų mokyklos // Pedagogika ir psichologija. 1973, t. 12, p. 121-141.

Vadovėliai mokyklai

Iešmanta A. ir Laurynaitis V. Gimtasis žodis. III klasei. – Kaunas, 1946. 280 p.

Taip pat: 1947, 1948, 1949, 1950 m. leidimai.

Iešmanta A. ir Laurynaitis V. Gimtasis žodis. IV klasei. – Kaunas, 1947. 180 p.

Taip pat: 1948, 1949 m. leidimai.

Vertimai

Raspė E. Miunhauzeno nuotyčiai / Vertė V. Laurynaitis. – Kaunas: Valst. grož. lit. I-kl., 1948. 84 [6] p.

2-sis leid. – V.: Vaga, 1967. 102 p. Taip pat: Kaunas: ANBO, 2003. 100[3] p.

Gintautas Akelaitis, Stasys Skrodenis
DOCENTAS VINCAS LAURYNAITIS
(1904 – 1978)

Redagavo autoriai
Maketavo D. Petrauskas

Tir. 150 egz. 2 sp. l. Užsak. Nr. 04-060

Išleido Vilniaus pedagoginis universitetas, Studentų g. 39, LT-08106, Vilnius
Maketavo ir spausdino VPU leidykla, T. Ševčenkos g. 31, LT-03111, Vilnius
Kaina sutartinė